

13. Третьяков М.О. Самостійні заняття студентів вищих навчальних закладів як передумови їх професійної підготовки щодо ведення фізкультурної і спортивної роботи з учнями загальноосвітньої школи. // Матеріали науково-практичної конференції „Здоров'я та освіта: проблеми та перспективи” – Донецьк, 2002. – с. 252 – 254.

Надійшла до редакції 16.02.2005р.

МЕТОДИ НАВЧАННЯ ПРАВООХОРОНЦІВ НА ОСНОВІ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГАТИВНОГО ДОСВІДУ РЕАЛЬНИХ СИТУАЦІЙ

Пліско В.І., Ємчук О.І.

Національна академія внутрішніх справ України

Анотація. У статті наведено шляхи розробки нетрадиційних методів навчання співробітників правоохоронних органів діяльності в складних ситуаціях на досвіді негативних наслідків їх участі в даних умовах.

Ключові слова: негативні наслідки, нетрадиційні методи.

Анотация. Плиско В.И., Ємчук О.И. Методы обучения сотрудников правоохранительных органов на основе использования результатов отрицательного опыта реальных ситуаций. В статье приводятся пути разработки нетрадиционных методов обучения сотрудников правоохранительных органов деятельности в сложных ситуациях на опыте негативных последствий их участия в данных условиях.

Ключевые слова: негативные последствия, нетрадиционные методы.

Annotation. Plisko V.I., Emchuk O.I. Methods of learning of the employees of law enforcement bodies on the basis of usage of outcomes of negative experience of actual situations. Research made by the author is directed on creation of a technique of formation at employees of law enforcement bodies of the special qualities.

Key words: special qualities, employees of law enforcement bodies.

Вступ.

Професійна підготовка працівників правоохоронних органів є специфічною формою навчання без відриву від виконання основних службових обов'язків. Це організований та цілеспрямований процес оволодіння знаннями, уміннями та навичками для збереження і підтримання стану готовності на певному рівні, аби в будь-який момент успішно виконати оперативно-службове (бойове) завдання [1]. Якщо розглядати становлення працівника як професіонала, то його багаторічна службова діяльність пов'язана з системою неперервної професійної освіти. Його формування складається з системи навчання, що починається у вищих спеціальних навчальних закладах, і продовжується та вдосконалюється як професійна підготовка оперативного складу за спеціальною програмою.

Вивчення стану проблеми готовності працівників правоохорон-

них органів до діяльності в екстремальних умовах за спеціальною та педагогічною літературою показало, що професійна підготовка має низьку ефективність через заорганізованість, порушення системності навчання внаслідок дефіцит часу та специфічність службової діяльності, недостатність розробок з оптимізації методів навчання, що не відповідають реальній дійсності і не розглядаються як цілісний процес.

Аналіз існуючої системи підготовки працівників правоохоронних органів показує, що вона базується в основному на традиційних загальноосвітніх принципах побудови навчального процесу, емпіричному обґрунтуванні планування та характеризується сильним впливом суб'єктивізму при розробці програм навчання і контролю за їх виконанням. В умовах великого обсягу навчального матеріалу, обмежених термінів підготовки, високих вимог існуюча система навчання навряд чи дозволить оптимізувати процес підготовки оперативників з урахуванням зростаючих вимог до професійного рівня та індивідуальних особливостей і можливостей співробітників. Необхідні принципово нові підходи до організації процесу професійної підготовки [3].

Слід зазначити, що інтелектуальні здібності працівника дають змогу розв'язувати набагато складніші завдання, якщо його розвиток, як визначають психологи, не обмежується лише професійними рамками, якщо він за спеціальними методиками систематично вдосконалюється в процесі роботи.

Несподіваності, невизначеності та непередбачуваності дій з боку злочинців має бути протиставлена методика надійності дій у складних екстремальних ситуаціях, вміння враховувати їх найвірогіднішу динаміку розвитку, рефлексувати, прогнозувати та моделювати розвиток ситуації.

Основним недоліком розроблених методик підготовки є те, що в них формування умінь та навичок будується без урахування можливих негативних для співробітника моментів у діях супротивника [2]. Головним недоліком є односпрямоване вивчення дій. Формування спеціальних навичок відбувається практично на основі штучно створених зручних положень без урахування впливів будь-якого фактору, що збиває, при відсутності тактичних дій з боку «супротивника», відчуття часу і дистанції щодо дій супротивника і його намірів. Вирішення цієї проблеми є актуальною темою нашого дослідження.

Робота виконана відповідно до пріоритетних напрямків наукових досліджень, що потребують першочергового розроблення й впровадження в практичну діяльність органів внутрішніх справ на період 2004-2009 років.

Формулювання цілей роботи.

Мета дослідження – підвищити ступінь надійності дій правоохоронців на основі розробки нетрадиційних методів навчання. Завданнями є: теоретично викласти розуміння тезису «негативний результат теж є результатом» і обґрунтувати відповідно до теми дослідження; провести аналіз матеріалів дій правоохоронців у критичних ситуаціях, які за результатами зіткнення з правопорушниками мали негативні наслідки для співробітників; виокремити дії правопорушників, що належать до класу «складних», непередбачених і характеризуються системністю в своєму прояві; експериментально обґрунтувати методи навчання, засновані на нагромадженні незручностей при виконанні правоохоронцем протидій у сутичках із правопорушниками.

Результати дослідження.

З метою отримання об'єктивних даних дослідники вивчають не тільки позитивний досвід, а й спираються на показники негативних явищ. У науці прийнято, що негативний результат – це теж результат, оскільки вказує на безперспективність того чи іншого підходу в аналізі оточуючого світу.

Е. Мах у своїй книзі “Пізнання та омана” казав: “Пізнання та омана походять з одних й тих самих психічних джерел; лише успіх може їх розділити. Чітко визначена омана виступає в якості коректора в такій самій мірі елементом, який сприяє пізнанню, як і позитивне пізнання”.

Дані, отримані на основі негативних результатів, можуть використовуватися при розробці різноманітних теорій, методик. З одного боку негативне розглядається як протистояння позитивному і є прикладом ототожнювання; з іншого – вказує на ряд показників, які необхідно піддати корекції. Негативний результат може бути суб'єктивним слідством досягнення певної мети, але бути позитивним з об'єктивних позицій у досягненні більш значущої мети.

При розробці методів навчання працівників правоохоронних органів до дій в умовах екстремальних ситуацій важливо спиратися на досвід виявлених у минулому негативних практичних результатів [4, 5, 6]. Перспектива дослідження полягає в тому, щоб на показниках аналізу матеріалу була можливість розробити нетрадиційні методи навчання, які б не допускали повторення цього негативного результату в тому чи іншому випадку. Природно виникає запитання, чи потрібен такий негативний досвід, який спричинений незнанням, неумінням діяти. Цю проблему можна було б вирішити за рахунок існуючих стандартних методів навчання по формуванню професійних якостей. Але сформованим вмінням, навичкам можна дати оцінку при зіставленні з чимось негатив-

ним. Чим сильніше “негативне”, тим реальніше прояв умінь і навичок. Знаючи, що певні дії приводять до негативного результату, можна формувати знання щодо шляхів уникнення таких дій та досягнення позитивного результату. Дослідження, виконані на досвіді негативних явищ, є більш ґрунтовними. Відбір інформації дозволяє розробити об’єктивну методику навчання, зробити необхідний матеріал більш доступним для сприйняття та засвоєння. Це можна порівняти із записом на дискеті матеріалу з великим обсягом. Перед тим, як записати, ми виконуємо форматування, відкидаємо все зайве і залишаємо її чистою і доступною.

Традиційне навчання співробітників професійним якостям дещо можна порівняти з навчанням діям у спортивних одноборствах. Перед початком розучування будь-якого прийому інструктор або тренер зауважує на можливих помилках. Після засвоєння технічної складової прийомів подальшим завданням опонента (супротивника) є ускладнення виконання, яке б викликало передбачені заздалегідь помилки. Прогрес навчання відмічається при сталому зниженні кількості помилок під час частої постановки різноманітних ускладнень, в тому числі з високим ступенем. Паралельно закріплюються професійні навички.

Основу для розробки методів навчання можуть скласти показники характеристик дій протилежної сторони, які за своїми функціональними особливостями, просторово-часовими параметрами, психологічним проявом можуть бути носіями досягнення негативного результату, своєрідними ускладненнями для іншої сторони з точки зору нового, незрозумілого, або такими, що ускладнюють досягнення мети.

Обирається модель в цілому реальної ситуації з негативним наслідком. Системний підхід у навчанні характеризується тим, що, з одного боку, негативна модель з усіма характерними особливостями може виступати не як об’єкт дослідження, а як засіб для розробки методів навчання. Дослідивши причинні зв’язки, які привели до такого результату, ми можемо в процесі навчання поставити за мету перехід від негативних показників до позитивного наслідку. З іншого боку, модель ситуації з негативним наслідком можна використовувати поступово, коректуючи основні причинні зв’язки, що привели до негативного наслідку, у напрямку оптимізації показників.

За багатьма характеристиками значна кількість виникаючих ситуацій схожі на такі, що вже відбувалися. Тому важливо приймати правильне рішення у виборі дій, аби не повторити помилкові рішення, що були прийняті в минулому, та в цілому уникнути негативного результату.

Сприйняття нетрадиційних методів навчання на прикладах негативних результатів може бути різним. Але як би до них не ставились, з

їх допомогою є можливість об'єктивного вивчення протилежної сторони, особливостей внутрішньої і зовнішньої структури рухової поведінки і наближення навчання до критеріїв реальної дійсності. Як показали експерименти, "супротивники", виконуючи завдання з метою досягнення негативного для "співробітників" результату, відзначались конкретнішим вибором адекватних дій. А перебуваючи у ролі співробітників і виконуючи ідентичне завдання, вони теж діяли більш ефективно. Треба відмітити, що дії, виконані в рамках проведення ситуаційного поєдинку, спочатку мали хаотичний характер, що спричиняло ускладнення у пошуку адекватних дій. Але як показав аналіз, такі дії закономірні на початку процесу навчання. Причиною є порушення послідовності їх виконання, що в подальшому виправляється за рахунок коригування кількісних показників між діями співробітника й супротивника та набуває певної системності. Тобто прослідковується поступовий перехід від хаотичності до цілеспрямованості.

Одним з методів навчання на основі негативних показників є метод "зустрічної атаки". Відзначено до 70% ситуацій, коли в період переслідування напад вироблявся по ходу руху з розвертанням до співробітника. Такий спосіб нападу є найбільш незручним і небезпечним для працівників, тому що ускладнюється захист. Висока динаміка пересувань приводить до зниження ефекту маневрування. Слід відмітити, що вироблення навички захисних дій відповідно до такої манери нападу відбувається повільно. Навіть для добре підготовлених співробітників досягнення мети пов'язане з труднощами. Експериментально було виявлено, що найбільш ефективними способами є випереджуючі дії з захопленням супротивника ще до моменту його розвертання або коли дії виконуються двома співробітниками.

Насичення розв'язання ситуаційних поєдинків із супротивником негативними моментами дає змогу накопичити позитивний досвід реагування на їх прояв. Це, по-перше, дозволяє в оперативному часі виокремити негатив від позитива. По-друге, прийняти оптимальне рішення.

Доцільно включити в процес навчання "метод використання творчого потенціалу". Основну роль виконує "правопорушник". В ігровій манері 3-4 особи тих, що навчаються, блокують дії "правопорушника", який веде постійний пошук виходу з даної ситуації. Таким чином, паралельно з виконанням дій постійно задіяний мислинневий процес, який спрямовано на пошук розв'язання завдання як з боку правопорушника, так і "співробітників". При проведенні 5-7 цілеспрямованих занять було відмічено підвищення творчого потенціалу у тих, хто навчається, в процесі пошуку ефективного вирішення завдання. Розвиток творчих здібностей

стей співробітника є одним з найважливіших завдань. На заняттях з тактики, спеціальної і фізичної підготовки процес навчання необхідно насичувати різними умовами, що ускладнюються, ставити такі завдання, вирішення яких можливо лише за допомогою творчого підходу. Необхідно ускладнювати дії таким чином, щоб виконуючий відчував, які саме з них можуть привести до негативного результату.

Аналіз реальних ситуацій виявив, що результат сутички залежить від впливу факторів, що збивають. Злочинець може навмисно використовувати різні перешкоди. Так, умови зустрічі, несподіваність залучення в ситуацію різноманітних перешкод і непередбачуваність дій правопорушника збиваюче впливають на співробітника. Метод “збиваючих впливів” доцільно включити в процес навчання. В період виконання передбачуваних стандартних дій створюються несподівані “перешкоди”. Тому, хто навчається, слід виконувати завдання з позитивним результатом, не потрапляючи під вплив збиваючих факторів.

Наявність засобів нападу та їх використання однозначно впливає на результат сутички. Процес навчання в його традиційній манері, де дії проти озброєного супротивника виконуються тільки з позитивним ефектом, не відповідають реальній побудові ситуацій з нагромадженням різноманітних ускладнень. Це те саме, що сказати, ніби стрілок завжди стріляє тільки у “десятку”. Якщо порівнювати реальні показники стрілка, то вони різні, в тому числі є і промахи. Додавши екстремальність, тобто “зустрічні постріли”, динаміку і т.ін., побачимо, що його показники вже не такі стабільні, навіть у досвідченого стрілка. Тому, відпрацьовуючи дії проти “супротивника”, озброєного ножом, палкою і т.ін., необхідно створювати різні ускладнення, не виходячи за межі реальності. Бажано доводити виконання нападаючих дій до реальних критеріїв з використанням макета ножа, палки і т.ін. Потім непомітно для того, хто навчається, виконати такий самий напад справжнім ножом і при цьому дотримуватись застережних заходів.

Ускладнюючими подіями для співробітників у реальних ситуаціях є груповий опір злочинців. Такий негатив необхідно створювати під час навчання. Використання методу “групового протистояння” змушує мобілізувати всі свої якості: тактичні, психологічні, фізичні, організаційні. Тобто всі елементи підсистем є задіяними і згуртованими у цілісну системну мережу пошуку виходу з даної ситуації та його втілення. Проведений експеримент підтверджує ефективність визначеного нетрадиційного методу, де чотири досліджуваних у ролі “супротивників” протистояли чотирьом “співробітникам”. Оцінювалася кількість поразок, вибір дій, орієнтованість, визначення ступеня власної небезпеки та

для партнера, своєчасні переходи у наданні “допомоги”, технічні компоненти і т.ін.

Результати нетрадиційного методу “зворотної послідовності навчання”, що був використаний в експерименті, за оцінкою виконання дій дають підстави скоректувати підготовку працівників у бік посилення ролі “зворотного зв’язку”. Суть цього методу полягає в тому, що основна роль в оцінці дій на поразку надається супротивнику, а сама дія не зараховується, якщо “супротивник” не оволодів перевагою та завдав поразки співробітнику. Експеримент показав суттєві зміни у поведінці “співробітників” у бік підвищення внутрішньої мобілізації, залучення резервних можливостей, творчих зусиль.

Майже у 60% ситуацій оперативники діють в умовах темряви. Темрява впливає не тільки на психологічну стійкість, але й на руховий процес у цілому. Використання методу “застосування ускладнюючих умов” при моделюванні епізодів екстремальних ситуацій підтверджує ефективність навчання по формуванню якісних характеристик співробітників. Умови темряви викликають психологічну й м’язову напругу, що у свою чергу впливає на стійкість виконання випереджуючих або захисних дій. Своєчасність рухового реагування в умовах темряви майже на два порядки нижча, ніж на освітленій місцевості. Створювати ускладнення під час навчання можна, використовуючи різкий перехід з освітленої місцевості в темну й навпаки. Також, коли той, хто навчається, виконує певне завдання, у момент основної дії його несподівано осліплює промінь прожектора.

Аналіз показав, що ситуації, коли правопорушник нападав ножем й одночасно при цьому виконував перехоплення рукою, закінчувалися в основному негативно для співробітника. Хоча кількість нападів, виконаних у такий спосіб, незначна. Експериментально нами було доведено, що при такій манері нападу захиститись дуже складно. Перш за все попереднє захоплення співробітника однією рукою за одяг, руку і т.ін., а іншою нанесення удару ножем обмежує рухи того, хто захищається. Нападаюча дія в середньому триває 1–1,5 секунди. Складність полягає у тому, що треба водночас відбити нападаючу руку з ножем і звільнитися від захоплення. Навіть представники різних видів одноборств з високим рівнем підготовки не змогли своєчасно захиститись. Причина полягає у слабкій адаптованості захисту до такого способу нападу. Використання так званого методу “нападаючого ефекту” дозволить виробити у тих, хто навчається, з одного боку – почуття реальності у виконанні нападаючих дій, з іншого – уміння виконувати випереджуючі дії, обирати дії, мобілізувати адекватні зусилля за часом виконання і т.ін.

Висновки.

З'ясовано, що методика навчання співробітників діяльності в складних умовах ефективна за умови формування професійних якостей за принципом системи протиріч: система нападаючих дій та більш жорстка система протидій.

Для об'єктивізації навчального процесу доцільно при розробці ефективних методик урахувати всі позитивні та негативні фактори прояву характерних дій супротивника в реальних ситуаціях. Вони мають інформативне значення у формуванні знань відносно керування процесом розвитку подій.

Розроблені методи навчання правоохоронців на основі результатів негативного досвіду реальних ситуацій спрямовують процес підготовки на формування знань відносно походження, мотивації, видів злочинів, їх класифікації, визначення психолого-тактичної поведінки супротивника, умінь розпізнавати характерні риси і манеру рухів, що передують агресії. Всі зазначені аспекти потребують подальших досліджень.

Література:

1. Арестов Ю.М. и др. Самозащита как профессионально-прикладная физическая подготовка. Проблемы физического воспитания и профессионально-прикладной физической подготовки студентов. - К., 1989. - 30 с.
2. Богомолова С.Н. Проявление рискованности у преступников в разнотипных жизненных ситуациях // Юридическая психология. - М., 1983. - с. 175-176.
3. Гончаренко С.У. Методика як наука. - Хмельницький, 2000. - 30 с.
4. Заярін Г.О. та ін. Психофізична підготовка курсантів навчальних закладів МВС: Навчальний посібник / МВС України, Донецький ін-т внутрішніх справ? Г.О. Заярін, О.М. Несін, Г.Б. Мельников.- Донецьк: МВС України, 2002.- 240 с.
5. Лефтеров В.О., Тимченко О.В. Психологічні детермінанти загибелі та поранень працівників органів внутрішніх справ: Монографія / МВС України, Донецький ін-т внутрішніх справ.- Донецьк, 2002.- 322 с.
6. Рыбальская В.Я. О психологических аспектах взаимодействия преступника и его жертвы // Юридическая психология. - М., 1983. - с. 175-176.

Надійшла до редакції 22.02.2005р.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ШВИДКІСНО-СИЛОВИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

(6-9 РОКІВ)

Сембрат С.В.

**Переяслав – Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди**

Анотація. Аналіз структури фізичної підготовки в процесі удосконалення фізичних здібностей засвідчує її динамічність, гітерохронність її розвиток і взаємозв'язок основних її компонентів. Одержані дані є основою для змін змісту і спря-